

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-636-2-16>

**ADMINISTRATIVE EXTRAJUDICIAL PROCEDURE
FOR RECOGNITION OF BIRTH AND DEATH FACTS
OF PERSONS IN THE TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORY
OF UKRAINE**

**АДМІНІСТРАТИВНА ПОЗАСУДОВА ПРОЦЕДУРА ВИЗНАННЯ
ФАКТІВ НАРОДЖЕННЯ ТА СМЕРТІ ОСІБ НА ТИМЧАСОВО
ОКУПОВАНИЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ**

Koroied S. O.

*Doctor of Juridical Sciences, Professor,
acting president
Scientific Institute of Public Law
Kyiv, Ukraine*

Короєд С. О.

*доктор юридичних наук, професор,
виконуючий обов'язки президента
Науково-дослідний інститут
публічного права
м. Київ, Україна*

Вже більше десяти років триває тимчасова окупація Автономної Республіки Крим та територій у Донецькій і Луганських областях. Внаслідок припинення на зазначених територіях (далі – TOT) діяльності державних органів і органів місцевого самоврядування, утворених відповідно до Конституції та законів України, громадяни України, які проживають на цих територіях, позбавлені можливості здійснення та захисту ряду своїх цивільних прав (зокрема права власності на нерухоме майно, спадкових прав, права на судовий захист, можливість державної реєстрації народження і смерті в органах державної реєстрації актів цивільного стану (далі – органи ДРАЦС) тощо) [1, с. 33]. Саме питання реєстрації актів цивільного стану й є найбільш актуальним з огляду на практичну потребу більшості громадян в такій реєстрації. У зв'язку з цим з 2016 року державою було запроваджено судовий порядок встановлення факту народження та смерті особи на цих територіях. В подальшому, через п'ять років, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2021 р. № 1171-р було затверджено План заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, яким було передбачено напрацювання механізмів щодо запровадження адміністративної позасудової процедури визнання фактів народження та смерті осіб на TOT. Проте станом на сьогодні така процедура досі відсутня.

Разом з тим питання запровадження адміністративної (позасудової) процедури визнання факту народження та смерті особи на ТОТ залишається предметом дискусій, зокрема нещодавно в межах експертного круглого столу «Ризики безгромадянства для мешканців Криму та інших тимчасово окупованих територій України» суддя Верховного Суду у Касаційному цивільному суді О. Білоконь у контексті можливого впровадження такої адміністративної процедури зазначила, що, крім очевидних переваг, такі зміни можуть збільшити ризики, пов'язані з недостатньою перевіркою достовірності документів. При цьому звернула увагу, що суди вже реагували на випадки надання матеріалів на підтвердження фактів з ознаками підробки (справи № 596/178/24, № 596/177/24). У зв'язку з цим без належного контролю та перевірки автентичності актів існує ймовірність підробки або неправильного засвідчення даних, що може негативно вплинути на правовий статус осіб. Тому вважає важливим ретельно обмірковувати впровадження такої процедури, щоб забезпечити належний контроль і захист прав громадян [2].

Варто зауважити, що законодавчою передумовою запровадження такої позасудової адміністративної процедури був ще Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18 січня 2018 року № 2268-VIII, згідно із ч. 3 ст. 2 якого було визначено, що діяльність збройних формувань Російської Федерації та окупаційної адміністрації Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, що суперечить нормам міжнародного права, є незаконною, а будь-який виданий у зв'язку з такою діяльністю акт є недійсним і не створює жодних правових наслідків, *крім документів, що підтверджують факт народження або смерті особи на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, які додаються відповідно до заяви про державну реєстрацію народження особи та заяви про державну реєстрацію смерті особи*. Вказаний Закон втратив чинність на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України» від 21 квітня 2022 року № 2217-IX, яким одночасно було внесено зміни до ч. 3 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII, яка стала передбачати виняток про те, що “будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами (якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом України) є недійсним і не створює правових наслідків, *крім документів, що підтверджують*

факт народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на тимчасово окупованій території, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акта цивільного стану.”.

Тобто спочатку Закон № 2268-VIII щодо тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях (починаючи з 2018 року), а в подальшому Закон № 1207-VII щодо всіх тимчасово окупованих територій України (починаючи з 2022 року) задекларували юридичне визнання Україною виданих на тимчасово окупованих територіях окремих документів (зокрема медичних та інших документів про народження і смерть особи), які можуть додаватись до заяви про державну реєстрацію відповідного акта цивільного стану, яка подається до органу ДРАЦС України.

З огляду на ці законодавчі положення можна було б вважати, що в законодавстві України нарешті з'явився адміністративний (позасудовий) порядок встановлення факту народження та смерті особи на ТОТ, а відтак й відпала передумова встановлення такого юридичного факту в судовому порядку (ч. 2 ст. 315 ЦПК України). Водночас до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні (далі – Правила) до цього часу ще не було внесено відповідних змін, що не дозволяє органам ДРАЦС України проводити державну реєстрацію народження та смерті особи на підставі медичних документів “недержавного (неукраїнського)” зразка.

А оскільки “порядок” встановлення факту народження та смерті (та його подальшої державної реєстрації органами ДРАЦС України) визначається саме зазначеними Законом і Правилами, якими не передбачено “порядку” проведення державної реєстрації народження та смерті на підставі медичного документа про народження або смерть “недержавного (неукраїнського)” зразка, тому оскарження в судовому порядку відмови органів ДРАЦС в проведенні реєстрації народження або смерті на підставі зазначених документів в порядку адміністративного судочинства є неналежним і не може створити у органів ДРАЦС обов'язок здійснити таку реєстрацію, оскільки це суперечитиме ч. 2 ст. 19 Конституції України.

В інших же законах України “порядку” встановлення (підтвердження) факту народження та смерті особи на ТОТ теж не визначено. Тому відсутність зазначеного “порядку”, в силу ч. 2 ст. 315 ЦПК України, на сьогодні залишається юридичною передумовою для розгляду питання про встановлення такого факту в судовому порядку в окремому провадженні в порядку цивільного судочинства, а видане окупаційною владою свідоцтво (зокрема медичне) про народження та смерть суд має приймати як належний, допустимий, достовірний

доказ не лише з огляду на “намібійські винятки” та оцінювати в сукупності з іншими доказами, а вже як самостійний доказ – як дійсний (визнаний) в Україні документ на підтвердження факту народження та смерті особи на ТОТ в силу приписів нової редакції ч. 3 ст. 9 Закону № 1207-VII.

Водночас розвиток механізмів забезпечення захисту прав, свобод людини і громадянина, як передумови реінтеграції ТОТ, вимагає практичної реалізації вищевказаних приписів ч. 3 ст. 9 Закону № 1207-VII, що має відбутися на виконання Плану заходів реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2021 р. № 1171-р, пунктом 36 якого передбачено напрацювання механізмів щодо запровадження адміністративної позасудової процедури визнання фактів народження та смерті осіб на ТОТ.

Звісно ж, що ризики, які пов’язані з недостатньою перевіркою достовірності документів, які будуть подаватись в орган ДРАЦС для проведення державної реєстрації народження та смерті особи на ТОТ, будуть існувати завжди. І ці ризики також існують під час встановлення зазначених фактів у судовому порядку. Такі ризики, на наш погляд, можна частково зменшити за рахунок запровадження кримінальної відповідальності особи, яка подає до органу ДРАЦС недостовірні документи. Проте, в будь-якому випадку, відмова органу ДРАЦС в такій державній реєстрації (наприклад, з мотивів існування сумнівів у достовірності поданих документів) не позбавлятиме особу можливості встановити такий факт у судовому порядку.

Література:

1. Луцька Г. В. Правове забезпечення охорони та захисту цивільних прав громадян на тимчасово окупованій території України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2021. 483 с.
2. У 2022-2024 роках суди розглянули понад 6 тисяч справ про встановлення фактів народження дітей на ТОТ – аналіз Верховного Суду. Суддя Верховного Суду Олена Білоконь розповіла про проблемні питання у практиці встановлення факту народження на ТОТ. *Веб-сайт Судово-юридичної газети*, 13:26, 19 вересня 2025 р. URL: <https://sud.ua/uk/news/sudebnaya-praktika/341497-sudebnaya-ili-vnesudebnaya-registratsiya-rozhdeniy-na-vot-sudya-verkhovnogo-suda-oboznachila-preimuschestva-i-nedostatki>